

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 26.

У НОВОМ САДУ, 28. ЈУНА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ПОНОЋНИ ДВОБОЈ.

(АРАЊ)

Свадбу слави јунак од мегдана,
Дични Бенде. Биће седам дана...
Сад је први. Трубе, рог и жице
Носе госте — плес се вије,
Бенде шапће: „Више није....
Сад ће жеђ ми да угасе
Румен-јагодице.“

Уста Бенде, иде у одају,
Где га румен-јагоде чекају.
Мрак, тишина... ао слатка згода!
Кад ал ко то кревет не да?...
Оклоп! — Витез?!... Бенде прѣда.
Бледи лик је испод шлема
Јасни месец од'о.

„Дођох, Бенде, на нов мегдан... Ходи!
Ниси био ти, што по ме згоди,
Него слуге, гадно подметнуте.
Ха-ха! Трзај мач! Не стрепи!..
Да јунака храбрех, лепи!
Хајд на само! — За ту цуру
Чешће напашћу те.“

Скочи Бенде: „Ево мач, чека те!“
— „Куд ћеш, војно?“ — „У бој, нево, за те!“
Оружница суседна је соба.
Поче лупа... Нога ступа,
Бој се зачу, мач на мачу,
Вика-цика оклопника
Па — тишина гроба.

Лена нева очи не затвара,
Страх је мори: Камо господара?...
Уздкрталом руком жижак пали,
Тражи војна, грозни боле!
Ено где је, лежи доле
Раскрваљен као онај —
Нева плаче, жали.

Бенде части свате.... дивота је!
Други дан је, како гозба траје.
Рог и трубе јече, бубањ туче —
Бенде као махнит туде
Игра, пије, сви се чуде,
Лена нева ћути... трне:
„Ако као јуче?“

Паде поноћ, Бенду тешка глава,
Цјан, уморан одлази да спава.
Лена нева дркће, не сме с њиме.
Ал шта знаде, вељи јаде!
Да се дозна тајна грозна?!
Отишла је, башка леке:
„Боже, заштити ме!“

Бенде прену, не мож' да почива,
Очи таре... Опет види дива.
„Ах, зај, опет крети Робоганџи!“
— „Ситиначу, драге,
Сиди. На мачу имај снаге!
Није право њу да љубиш,
Кад си јунак мањи.“

Опет бојак, од синоћњег тежи,
А у зору Бенде свладан лежи, —
Беше по дне, кад бунован уста.
Али ево цике лупе,
На ново се гости купе:
„Ручак дајте!... Камо женик?“
Виче чета пушта.

Бенде слави. Трећи дан је био...
Овај му је са свим зацрпано.
Свирка јечи, клицати се хтело,
Ал и гости клетву виде...
Плес је стао, шапат иде:
„Овој свадби нема среће,
Крвљу се почело!“

Пош је дош'о да испита тајну,
Пита Бенда, пита неву бајну.
Бенде ћути, млађа јеца само
И к'о роса сва дрктећи
Рече то: да не зна рећи —
„Ено“ вели „оружница,
Ид'те поћас тамо!“

Покри Бенда тамница и чама...
И ту гледа привиђења сама.
Невеста се преудати не ће:
„Првог нисам вредна била,
Други беше грех и сила —
За дувну ме, оче, прими,
Кад сам таке среће!“

Благоје Бранчић.

НОВИ СВИЈЕТ У СТАРОМ РОЗОПЕКУ.

Прича Сима Матавуља.

V.

Првога јуна поменуће године, прије зоре, око двадесет адраповаца попеше се на кровњару, те у трен разметнуше гњилу сламу, на поодбијаше такође гњилу дрварију, на почеше ћускијама рушити најприје ластавице на бокове.

Све је то брзо попадало, као бабји зуби.

Амруш, у тежатном руху, — у широкијем хаљинама од „сегелтуха“, са великим сламним шеширом на глави, — и уза њ прѣто (настојник) сокољаху работнике.

Биће страже. — Кад је стигло вече,
Бенде, болан од похлене, рече:
„Ноћас ћу те обљубити, душо!“
Иде, где му спава нева —
Баш петао поноћ пева
А п е куле дванаест куца,
Кад је Бенде уш'о.

„Ја те чекам, Бенде — сад још само,
Још један пут да се огледамо!
Ил ме уби, ал уби поштено,
Или ја ћу тебе, шушу,
Дух мој твоју грешну душу,
Нек се кида неверници
Лак'о срце њено.“

Јурну Бенде, а очима сева,
Пренаде се као никад нева....
Стража гледи: „Луд је! Луд је, јао!“
— Бенде ћина, ваздух сече,
Мрке сенке... свако вече...
И од страже тројину је
Грозно поссекао.

Рапоранилци стари капетани, сједајући на своје терасе, видјеше још половину стародревне зграде, Бено и Мандалина затекше је јоште трећину, а кад се господа скупише пред кафаном, на мјесту гдје још синоћ стајаше суморна и замишљена кровњара, због које се стрмоглавише толики начелници, на томе мјесту бјеху њене кости и пепео, преко којих се видјело море.
— Sic transit! рече судија сјетно.
— Бога ми, овдје се може примијенити: *intelligentia transit per omnia!* дода др. Зането.

Порезник, који није разумио латински, мислећи да се судија и лекар слажу, и чудећи се томе, поче:

— И ја кажем: бравос! Овај ђаволски човјек као да ће одржати ријеч, јер је обећао да ће радња ићи „а вапор“ (брзином парне силе).

Бепо и Мандалина гледаху ђутке иза астала. Кад порезник рече своју, Бепо обрати Мандалини ријеч, али тако да могу чути и господа.

— Видјећемо послѣје је ли „бравос“! јер, бога ми, није никоме изашло на добро, ко је рушио црковину!

Судија и комесар одмах преметнуше разговор на службене послове. А кад они отидоше, изређа се готово сав Розопек на тргу.

До шетње, пред вече, од зграде не оста до темељ. Сви отпаци бјеху или бачени у море, или их разнесе сиротиња. Камење, које ће се моћи употријебити, бјеше наслогано под онијем зидом, који везиваше кровинару са поштаревом кућом. Кад се шетња започе, радници бјеху отишли, а на камењу сједијаху: Амруш, Ђирафа, прѣто и онијех Амрушевијех пет шест другога из дјетињства. Амруш их је частио пивом.

Тереза са својим редним кавалером (на реду бјеше апотекар, дрномањаст, сух, нежењен, 30 година) узе правац пред Амрушем, погледајући га као и оно прије, а он јој се такође одазиваше „американским начином“.

Опћинство се бавило питањем: да ли ће Амруш позвати попа, да му освети нови темељ, као што је обичај у Розопеку. По томе ће се моћи судити: је ли прешао у Луторе. То питање, канда, лебдијаше у ваздуху, јер и прѣто помену тај обичај. Амруш слегну раменима. Ђирафа се још наједи.

— Какво освећење, какве бапске, у наше вријеме, кад влада конституцион!

— Али је то обичај, шјор Амрушу! опет ће прѣто.

— Како зовеш, мени је мало стало и до обичаја и до конституциона, али, Годем! зашто да плаћам за празне ријечи? Како зовеш, ја бих по ваздан мрмољио на овој

пијаци, кад би њеко луд био да ме зато плаћа!

То његово мишљење о обичајима, о уставу и о религији, брзо се разгласи међу шетачима, те се изведе, да је Амруш, просто на просто, „фрама шун“. Тереза му погледом изрази, да је малко увријеђена, али у другоме обрту рече гласно своје редном кавалеру: „Ви знате да сам ја католичкиња, још каква католичкиња! али поштујем свачије убјеђење. Кад бих била слободна, ја бих се удала за човјека, који ми је мио, па макар он био и — — фармасон!“

— То си ти фармазон! вели Ђирафа Амрушу. Она је одјек розопечке аристократије. Још ће те Розопечани тужити владици.

— Годем, нека дође и владика и патрика! Збиља, како зовеш, *колико ваља* наш владика? (У његову језику „колико ваља“ значило је: колико има плаће, ако је чиновник, колика му је имаовина, ако је трговац, спахија и т. д.) Амруш је већ био тачно дознао колико ваљају сви розопечки чиновници и остали знатнији људи.)

— Па, колико и њихов, шест хиљада фиорина на годину, одговори један мајстор, православне вјере.

У томе се опет примицаше Тереза, спорије но прије, те рече, наглашујући сваку ријеч:

— Ја цијеним независне људе, који не страхују, да кажу своје мишљење. Ја просто обожавам таке људе.

— А још више људе-дебеле шије! рече гласније Ђирафа, на што сви мајстори прснуше у смијех. Амруш га погледа, као да не бјеше одмах разумио, па онда и он удари у грохотан смијех.

То је био нечувени скандал. Они, који су четрдесет година, готово сваког вечера, шетали се по тргу, не запамтише да су се икад мајстори купили на тргу, за вријеме шетње, а још мање да су се кикотали. А сад ето ругају се једној имцјегатици, која, ма како била лакоумна, опет је имцјегатица! Корпо де дио!

И сви кавалери, и све даме, пијући шорбете и лимунаде, говораху о скандалу. Тереза, да забашури ствар, пренираше се

свише гласно са апотекараром, доказујући му, да су бољи многи домаћи лијекови негови, али слушаше пажљиво све што се говорило на њезин рачун. Можете већ замислити какво је бreme одијела кући! И сви се остали развиђаше зловољни.

Ето, како протече најзнатнији долге дан у розопечком љетопису. Из тога можемо присти поуку, која није нова, али није на одмет и кад се понавља, наиме: сви велики и корисни догађаји имају и своју смијешну, а чак и жалосну страну!

Пакосни Ђирафа окупљаше и даље људе, вечером, пред зградом, али то не бијаше опасно. Ко бијаху ти људи? Непозната, прешпанула лица из подграђа, на којима се читаше неизмјерно чуђење, кад им Ђирафа говораше о „коштици“ (како је Мандалина скраћено звала „коштитуцију“). Шта више, ти људи свакога тренутка скидаху капе, претуру, комесару, рицевитуру, аспуару, и т. д. што је, у њеколико, веселило шетаче и мамило досјетке апотекарару, који је сам себе цијенио као великог домишљача. Он прозва дрњавце слободњацима, Ђирафу Мацинијем, а Амруша великијем мајстором Бахусова реда. Амруш обично сјеђаше одвојен и дубоко замишљен, вјечито курњавећи дебеле цигаре.

Али, мало по мало, почеше се вечером јављати на тргу преписивачи, кацеларијски пријавници и послужитељи, тамничари, који се спрва либљашу и као долажаху из радозналости, да виде напредак нове зграде, па се наскоро одомаћише. Ка њима се после придружише два школска „бидела“ (фамулуса), два црквењака и све калфе. Већ с тима и Амруш поста разговорнији, те их је запосио, како зовеш, својим причама о новом свијету.

Бепо и Мандалина ликовашу, слушајући, вечером, мучне примједбе имцијегата на тротоару. Особито је Бепо вјешито подјаривао раздраженост, доносећи „ринфрешке“ разнијем гомилицама.

— Видите, забога, шта се ради! говораше он. Домало ћемо дочекати да се фукара шета међу вама! О, блажена госпо, до чега се дошло!

И дође до тога, да, једнога вечера, по-

резник, муж Терезин, предложи јавно комесару, нека употрејеби „силу своје власти“, да нижи сталез не смета на тргу.

— Прошла су та времена, кад се сила власти могла на то употребити! рече др. Зането, који сјеђаше са инжињером, без дама. Од некога времена та два младића не вршаху уобичајене кавалерске дужности.

— А настала су времена, да се свако покаже у својој правој боји, онакав какав је! рече телеграфски управник, који је сједио са својим поштарским колегом, те оба ашиковаху са „узајним“ женама.

Судија и пристав са својим госпођама и кћерима одмах отидоше.

Сви се погледи стеклоше на Занета, али се он не наједи, него мирно поврну:

— Добро сте рекли, г. управниче! Дошло је вријеме да се покаже...

— Та знамо да сте слободњак! прекине га Тереза, која бјеше с мужем, без кавалера. То знамо, али то ваљда не може сметати слатким осјећањима, а? Напротив, та слатка осјећања могу човјека навести да измијени своја убођења?

— А жену још прије! рече инжињер.

Сви се насмијаше, осим комесара и апотекара.

Гађање Терезино значило је: да се Зането заљубио у Ђерку фамулуса католичке школе. једну стаситу, свјежу плавушу, рргураве косе, — што не бијаше тајна цијеломе Розопеку.

— Ја ћу њешто друго рећи, не обзирући се на лична задиркивања, преузе Зането. Вама се чини, господо, да се пред вашим очима ствара њеки нови свијет у староме Розопеку. Ви се бојите тога новог свијета. Ја вам кажем, да је њега увијек било, само му не достајаше прилика, да га изазове на окуп. Жерава, штоно кажу, тиња под пепелом, а нека дуне погодан вјетар, она ће планути.

— Алгоритија је јасна! рече апотекар. Само, ко је вјетар? Је ли Амруш?

— Нијесам о њему мислио, нити сам толико духовит, да о њекоме говорим у алгоритијама, али пошто ви исмејавате Амруша, ја кажем да је оно човјек енергичан, од опијех, пред којима се преклањају

и појаче интелигенције од ваше, г. фарма-
цисте.

Фармациста хтједе да скочи, али му
комесар ману руком.

— Дакле, баш тако, докторе? вели ко-
месар, а глас му уздрхта. Дакле ви поста-
јете демагог?

— Не ваља! Не ваља! прогунђа друг
Занетов, стари опћински љекар.

— Господине, нијесам ја демагог, но
слободан човјек, а као такав говорим што
мислим! викну Зането, уставши.

Сви се умијешаше, а највише госпође,
те претекоше пошљедице.

Али може се поуздано рећи, да од тога
тренутка, и раздор напредоваше „а вапор“,
баш као и Амрушева кућа.

То је било три дана прије светога Ан-
тошија, кад се пошаше пета годишња ла-
тинска литија. На велико чудо канониково
и кооператорово, литија остаде лошија по
икад, — поворка учасника бјеше за тре-
ћину краћа по обично. А на још веће изне-
нађење виших имџегата, у вријеме шетње,
осим већ познатијех пријатеља Амрушеви-
јех, сједијаху уза њ: Зането, инжињер,
оба учитеља, четир писара и трговачка
српска омладина, која је дотле на њеки на-
чин само припуштана била „код Аустрије“.

Тада сваки отвори очи, — сваки разу-
мједе да се „промолио пламен из потајне
жераве“, да је Зането главом онај „погодни
вјетар“, да настаје вријеме, кад ће престати
старе подјеле на касте и на вјере, а њих
да ће замјенити двије странке: слободњачка
и конзервативна. Народ сваки предосјеђаше
да ће сукоб бити страшан, као по ти кад
се судари силовита повина са старинском
установом, која може бити мало и гњила,
али је добро уређена.

У Розопеку завлада трзавица, према
којој бјеху ништаве све пређашње због
проповиједѝ, због литија и игранака, због
официрова укона и удаје чиновникове се-
стре! Ријечима „наш“ и „њихов“ даде се
друго значење. Људи се већ не зваху по
положају, него по странкама. Консерва-
тивци имадијаху још имена од милоште,
као: гњиле консерве, санмаркини, назадња-
ци, мрачњаци, поповске скутоноше, и т. д.

А без тога не осташе ни слободњаци,

Они су још звани: гарибалдини, фрамасони,
црвењаци, атеисте, и т. д.

Попови заратише с учитељима; виши
чиновници посташе груби са потчињенима;
апотекар истјера свога помоћника; пијора
Тереза страшно увриједи поштареву жену
(због Амруша); звонари обију црква до-
говорно скратише трајање звоњења, и т. д.

Најжалосније бјеше вечером на тргу,
гдје слободњаци извојеваше своју половину
простора за шетњу. А како сад бијаше
много више шетача, то су, и једни и други,
једва се могли мпољити. Пет шест нај-
љепших конзервативака бијаху јако сјетне,
јер толико најљепших кавалера ускочи у
противни табор, гдје већ бијаше дама из
„новога свијета“, међу којима цареваше
лијена плавуша, Занетова „фјама“. Тереза,
порезникова жена, и Вица, царинарева кћи,
дакле најхитрија жена и најмилија дјевојка
из дошљачкога свијета, у шетњи, држаху
правац самијем мргином двају табора, тако
са једном ногом бијаху у консерви, а дру-
гом у републици. То је унижавало досто-
јанство странке, али ко ће шта женским
главама.

Једино, стари поморски капетани не
мијешаху се у ту борбу. Они осташе на
својој висини, у правом и пренесеном зна-
чењу те ријечи. Они сједијаху као и дотле
на својим тересам, гдје примаху редовне
извјештаје о комешању слободњака и кон-
сервативаца (које су они упорно звали:
„беповци“ и „амрушевци“). Старцима то
бјеше трајна потка за шалу. Колико пута
дозиваху један другога:

— Оо, капетан-Лазаре!

— Чујем, капетан-Марко!

— Је ли шта нова од наших крајиш-
ника, беповаца?

— Нијесу се још, брате, војске суда-
риле, али је рат на прагу...

И кад помислиш да је све то било прије
по што се и стави кров на новој кафани!

Она је била изидана. Имала је шест вели-
ких прозора на лицу, а шест на паличју, који
бијаху напрема се, те се кроза њих ви-
дјело море и с трга. Кућа бјеше на један
пдд, али до таваница бјеше мало мање ви-
сока по Бенова двоподница до крова. Те-

и зидови стали су Амруша колико и земљиште. Дакле, како зовеш, не бијаше баш тако незнатна његова „цркавица“, коју донесе из Америке.

Пошто се у новој згради намјести: тезга, полица, билијар, столови, голема огледала, четири велике слике (четири жене, које престављаху годишња доба), да и не помињем остале ситнице, — кад, дакле, бијаше већ готов логор слободњака, онда се розопечки расцијеп разгласи далеко, далеко изван граница старог града. Видјело се, да се на то чекало.

Први допис изађе у „*Католичко и Дневнику*.“ У дугачком допису, први јуриш бјеше на Амруша, „који већ својим повратком у домовину показа се какав је, јер ушав у кафану, акомпрем грчко-источњак, загледа се у прилику Блажене Дјевице Марије, па узе један лимун са тезге и баци га на дјевичину прилику и т. д. „Тај је Амруш (какво само име!!) пијаница прве врсте и о његовој се прошлости много приповиједа од наших људи, који су по свијету били. Приповиједа се на пр. да је он похарао дилиџенцу у Америци па побјегао. А само његово лице свједочи да је у тому послу кадар био бити. Наравито, то није ништа сметнуло да му је наше Славно Опћинско Оправитељство из-

дало допушћење нека бо отвори кафану у сред града, која је већ готова.“

У другоме је допису прочешљан др. Зането, за кога се рекло: „наш ђентилни др. Зането (вулго: др. Сардела), организатор и вођ розопечких црвењака, који сад отворито проповиједа, да је малој дјечи шкољиво ићи у цркву, а и одраслима да дангубе. Тај млади човјек, који је оставио за собом красну успомену у Падови, гдје је учио (треба зато питати његове другове), сад, у један хиц, *оћути* у себи велико својељубље, да...“

И сви остали виђенији слободњаци, сви редом, такијем начином, прођоше кроза ступце „К. Дневника.“

Али ни слободњаци не остане дужни, по у низу чланака, које донесе „*Уставност*“, изнијеше биографије конзервативаца. Особито ружан утисак учинише два открочења из прошлости каноникове и судије; првога посјеђаху на њеку госпођу, која се због њега морала преселити из Розопека, а другоме напомињаху њеко напљедство њеких сирота...

Због тога се, напосе ухватише у копитац *К. Дневник* и *Уставност*, те Розопек поста познат свијету само са зле стране.

Како зовеш, могло се рећи: зло као у Розопеку!

(Свршиће се.)

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН И. А. Гончарова

по француској преради Евжена Готи превео *Миливој Максимовић*.

ДРУГИ ДЕО.

VI.

Марк је међу тим чекао у старом навилону. На столу је лежала фурашка и пушка. Он се шетао горе доле, пушећи цигарету за цигаретом. Био је блед и изгледао је узбуђен и љут. После сваког метка је прво приелушкивао, затим би се упутио стазом и мотрио кроз честу, не би ли оназио Вјеру. За тим би се, преварен у падању, повратио у навилон ходао по њему или би се извалио на клуну, за-

турно руке у косу и нишкивао са све већим нестрпљењем.

После трећег метка слушао је око пет минута и кад не чу ништа, узео полако пушку и пође стазом, у намери да оде. Но ипак успори мало корак, као да му беше тешко ићи у мраку. На послетку пође брже и — суерете се са Вјером. Она застаде и метну руку на груди, једва дишући.

Он је ухвати за руку, и у ње у онај мах

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нестаде узбуђености. А Марк једва могаше да сакрије осећај радости, кад виде да није узалуд чекао.

— Још до скоро сте били тако тачни, Вјера, да писам морао трошити барута на три метка, започе Марк.

— Место радости — прекор! рече му она, отргнувши руку.

— То сам ја само тек онако рекао, да почнем разговор, иначе сам и ја већ са свим пошашавио од среће и уживања, као и Рајеки.

— Не изгледа, да је тако; јер онда се не бисте морали крадом овде састајати, рече одахнувши.

— Него бисте лепо седели тамо поред бабушке за чајним столом и чекали, да нас венчају!

— Па онда?

— За што сањати о оном, што је немогуће? Та бабушка вас не би дала за мене.

— Дала би; она ће све учинити, што ја хоћу. Ако у вас нема препреке...

— Ми опет започињемо ту бескрајну полемичку, Вјера! Ви сте сами рекли, да ће ово бити наш последњи састанак... треба већ једном учинити крај овом мучном стању.

— Да, ово је последњи пут! Ја сам се заклела, да не ћу више долазити амо.

— Време наше је одмерено. Ми ћемо се растати на увек ако... глупост... то јест бабушкини назови буду кадри раставити нас. Ја ћу кроз осам дана отићи; ви знате, да сам добио допуштење. Сад или ћемо се сложити, да се никад не растанемо...

— Никада? запита тихо Вјера.

— Никада! понови он љутито. Колико ли је лажи у тим изразима: никада, увек! Па да-богме, никада, годину дана, две године, можда и три. Зар то није исто, што и никада? Ви хоћете вечне љубави; а да ли постоји она? Ето пребројте све ваше голубове и голубице, видећете, да ни један не љуби вечито. Завирите у њихова гнезда! Шта ћете видети? Сврше свој задатак, породе децу а за тим сваки себи. Само туш и будаласти створови седе заједно...

— Доста, Марк! та ваша теорија о љубави на неизвесно време ми је већ досадна, прекину она нестрпљиво. Ја сам врло несрећна, наш састанак није једина моја невоља. Ево већ годину и више дана, како се кријем од бабушке; то ме убија а њу још више; ја то добро видим. Ја сам мислила, да ће се та мука ових дана свр-

шити; да ћемо се данас, сутра ипак споразумети и једно другом искрено изрећи своје мисли, наде и намере и...

— И за тим? запита он пажљиво.

— И за тим бих отишла бабушки и рекла јој име онога, кога сам изабрала за цео живот... Али мени се чини, да не ће ништа од тога бити. да је наш данашњи састанак узалудан и да се ми мојрамо растати! заврши она тужним гласом и поникну главом.

— Да, било би за цео живот, Вјера, кад бисмо ми били анђели. То је као што и онај седи сањало Рајеки себи уображава, да жене имају не знам какво више одређење...

— Њихово одређење је пре свега породица. Нису анђели, па нека, али нису ни животиње. Ја писам вучица, него жена.

— Дакле породица, добро, па шта онда? Шта то нама смета? Треба хранити и васцитати децу. Али то већ не засеца у љубав, то је посао дадиња и старих жена. Ви хоћете мало накита! Сви ти осећаји, симпатије и тако даље, све су то само украси и накити, то је оно лишће, којим се, како веле, покривали људи још у рају...

— Јест, људи.

Он се насмехну и слеже раменима.

— Па добро, нека је накит, настави Вјера, али видите: и њега је дала природа, а ви хоћете да га здерете и уништите. Ако је тако, као што ви велите, за што се тако упорно држите баш мене? Уз појмове, које ви имате о љубави, мора вам бити све једно, која и каква ће бити ваша друга у животу. Шта вас то гони, да ево већ годину дана долазите овамо?

Он се намрштити.

— Са вашим појмовима о љубави, рекли сте ви? Ето то је баш ваша погрешка, Вјера, јер љубав није појам, него један нагон, потреба, и за то је она често слепа. Што се мене тиче, ја нисам вама слепо привезан, ваша лепота, слободан дух, ето то је, што ме је к вама приковало дуже, него каквој другој.

— Врло ласкаво! рече она са тихом процијом.

— Ти појмови ће вас и упропастити, Вјера, настави он. Да није њих, ми бисмо већ одавно били здружени и срећни...

— На неко време, а за тим би се јавила друга прилика, и ви бисте за њом... и тако не-престано. Зар не?

Он слеже раменима.

— То није наша кривица, него природина... И она добро чини; јер иначе, кад би се код сваке појаве у животу подуже заустављали, значило би метнути путо на ноге, значило би живети по појмовима. Природа се не да поправити!

— Ти појмови су — начела! доказиваше Вјера. Ви сте рекли, да природа има своје законе а људи своја начела.

— У томе баш и лежи недотупавност нашег доба, што од простог природног нагона праве начело и свезују себи и руке и ноге!... Љубав је једна врта среће, коју је природа дала човеку, то је моје мишљење.

— Та срећа носи са собом дужност, одговори она устајући, то је моје мишљење.

— То је измишљотина! Вјера, ви ваља да схватите хаос ваших начела и појмова. Заборавите на дужност и признајте, да је љубав пре свега природан нагон, који је по кад кад недољив.

У исти мах устане и обухвати је око паса.

— Зар није тако? То бар није тешко увидети, моја мудра и тврдоглава лепојко! шаптао јој је нежно.

Она се полако изви из његова загрљаја.

— А ви измислили неке дужности! настави он.

— Јест, дужности! потврди она. Цео живот ваља заложити и наплатити једно другом часове среће и уживања.

— А чим то, ако смем питати? Тек не да се целог живота дворимо и пиљимо једно другом у очи; да се претварамо и венемо због неких наметнутих правила и дужности поред какве болешљиве и нервозне баке или каквог узетог старца, док је једно од њих двоје још пуно снаге и бодрости, па га живот привлачи и зове даље! Хоћете ли ви то?

— Да треба остати и не гледати онамо, куд вуче и зове. Тако ја схватам срећу и тако желим, да буде! Али што да се препиремо? Ја нисам ни толико умна, нити имам толико снаге, да побијам ваше назоре. Моје оружје је и сувуше слабо, оно има само у толико вредности, што је моје сопствено и што сам га узела из свог тихог живота а не из књига, или из онога, што сам чула од других.

Он се крену с места, но она поче даље:

— Ја сам мислила, да ћу вас победити другом силом. Сетите се, како се догодило, настави

она замишљено; мени вас је из почетка било жао. Ви сте овде били самохрани, нико вас није разумео, сви су бегали од вас. Саучешће ме је привукло на вашу страну. Видела сам на вама нешто страно и особено. Вама не беше стало ни до чега, нисте ни у шта веровали и трудили сте се, да нађете присталица. У мени се пробудила радозналост. Узимала сам од вас књиге, које сте ми доносили; видела сам у вама дух и неку силу, али све то беше далеко од рејалности. За тим ми се коснула срца ваша судбина и ја увртех себи у главу, да вам омилим живот, прво ради мене а после ради самог живота, да вас научим уважавати испрва мене а после и све остало у животу. Надала сам се, да ћете онда боље разумети живот и да ћете се одлучити, да га са мном проведете. Та нада ме је преварила, и сад ево докле сам дошла! рече стресавши се и погледајући око себе. Па која ми је корист од те страшне борбе? Та да, ви бежите од љубави, од среће, од живота... од своје Вјере! рече са сузама у очима.

За тим му се приближи и метну му руку на раме:

— Немојте бежати, погледајте ми у очи, чујте мој глас, он је глас истине! Не бежите, останите па да идемо заједно тамо горе, у врт, и сутра нек цео свет сазна нашу срећу... Ви ме љубите, Марк! Марк, чујете ли ме? Погледајте ми у очи!...

Она се наже к њему и погледа му нежно у очи.

— Само не тако из близа, Вјера! Ми се још нисмо сложили у главној ствари. Кад се будемо сложили, ја не ћу одбијати вашег ласкања и не ћу бежати. Ја не бих бежао од те Вјере, од вас, али ви ми силом намећете другу вјеру. Ако у мене те вјере нема, шта онда да радим? Говорите, одлучите, Вјера.

— А ако ја верујем у ту веру — шта онда ја да радим.

— Лакше је растати се од којекаквих лажних назора, него их стећи.

— Ти назори су прави живот; ја сам вам то већ рекла; ја без њих не могу живети, и онда...

— Онда? понови он...

Обоје усташе. Оба двома беше тешко довршити, што је, у осталом, било и излишно.

Она хтеде обући мантилу, али није могла; руке јој клонуле. За њу не беше друга излаза,

него да оде и никад се више не врати. Она се помакну, начини један корак и опет се спусти на клупу.

— Немам више снаге, не могу ни да одем ни да га задржим! Све је свршено! размишљала је у себи . . . Ако га задржим, шта ће онда бити? не ће бити један заједнички живот, него два живота, као два затвора, одељена решетком једна од другог.

— Ми смо обоје јаки и силни, Вјера, рече Марк на послетку сетно, за то се, ето, и растајемо!

После кратког ћутања започе опет!

— Ја не ћу да вас обмањујем. Ви сте готови да ми се са свим предате, али за победу над собом тражите и од мене да са свим положим оружје. Ја вас љубим и поштујем, али то, што тражите од мене, не могу учинити. Не могу да се одречем својих начела и уверења. Не ћу да вам обећам вечну љубав и не ћу да се венчам с вама. Ако на те погодбе пристајете, значи, да ме љубите и да хоћете да будете моја.

— Да одбегнем с вама! рече замишљена, а после?

— После, после не знам, шта ће бити; за што штате то?

— На један пут ће вас повући срце на другу страну, и ви ћете отићи, оставивши мене, као какву ствар.

— За што као ствар? Можемо се и лепо растати, као пријатељи.

— Растати се! Код вас стоји растанак раме уз раме с љубављу! рече она тужно. А ја мислим, да су то крајности, које никад не би требало да се састану; једина смрт може раставити оне, који се љубе! С богом, Марк! рече одмах за тим побледевши, али са поносом. Ја сам се одлучила! . . . Од вас се не могу никад надати срећи, коју ја хоћу. Све је свршено!

— Да, треба што пре да одем одавде у неповрат! Остајте здраво, Вјера! рече неприродним гласом.

Обоје устадоше, бледи као смрт, трудећи се да не погледају једно другом у очи. Она је у слабој светлости месечине, која је просејавала кроз лииће у навилон, тражила своју мантилу. Руке су дрхтале и не могаху да паћу оно, што је тражила. Марк је стојао наслоњен уз један ступ и намргођен мотрио на њу. Она нађе на послетку своју мантилу, али не беше у стању, да је обуче; он јој нехотично приступи у помоћ.

Она поче у мраку шипати ногом, тражећи степену, а Марк пре ње скочи из навилона на земљу и пружи руку да јој помогне. Пођоше обоје ћутећи, стазом непрестано успорављујући корак, као да још нешто једно од другог очекује. И једно и друго је мучила иста мисао; тражили су у мислима разлог, да се још неко време не растају. Оба двоје су знали, да свако од њих има право са свога гледишта, али се ипак у себи надаху; он, да ће она попустити и прећи на његову страну, а она, да ће се он покорити; а у исто време знаћаху, да им је нада врло неоправдана, јер ни једно од њих не би могло, све кад би и хтело, на једаред препородити се и променити своје уверење, као хаљине, примити други поглед на свет и другу веру или одрећи се свога уверења. Обоје беху као утучени, јер знаћаху, да је то последњи састанак, и да ће за пет минута престати сви одношаји између њих. Они х едоше, да продуже тих пет минута, да у њих метну сву своју прошлост, да њима зајемче себи ма и најслабију наду за будућност, ма да беху у напред уверени, да будућности нема, да их чека растанак, неизбежан као смрт.

Дуго времена им је требало, док су дошли до онога места, где је он имао да прескочи преко плота на друм, а она да пође уз брег стазицом, која је водила у врт.

Са погнутом главом застаде Вјера на подножју брега. Цео њен живот изиде јој пред очи и она не виде у њему ни једног тако горког тренутка, као што беше овај. Очи јој беху пуне суза. У овај мах имала је само једну жељу — да се окрене и још један пут да га погледа, да последњи пут види оно, што за навек губи, па да се онда тек врати у крило своје породице. Њој беше жао те среће, коју је вихар зграбио и понео, али она се не усуђиваше, да се обрне, јер то би значило исто толико, као да каже да на његово судбоносно питање, и она с тешким срцем пође два корака уз брег.

Марк је такођер ишао не обрћући се, наостан као звер, кад мора да напусти плен. Он није лагао, он је уважавао и поштовао Вјеру, но поштовао ју је преко воље, као што се поштује непријатељ, који се јуначки бори. Он у овај мах није осећао тугу и жалост, него очајање. Он је био готов да разбије и уништи Вјеру, као какав драгоцен суд, па да не буде ничија. — Ишао је лагано, признајући себи самом, да оставља за собом нешто, што никад ви-

ше не ће наћи. Дошавши до плота, поспе се на њ и у оном тренутку, кад хтеде скочити на другу страну, предомисли се и седе на њ.

— Да видим баш, шта она ради, рече у себи. Отишло је то поносито створење! Па што да жалим за њом? Да ме је љубила, не би отишла. Она воли само да се пренуре.

— Да ми га је само још један пут видети! рече у себи Вјера, заставши после неколико корака уз брег.

Још само један скок, па би их плот и живица за навек раставили. Иза оgrade је глас воље и памети силнији. Марк се окрену и виде где Вјера стоји на месту, где почиње стрмина обронка, као да јој тешко пети се. Види за тим, где с очевидним напором пође још два-три корака напред и онда се тихо окрену натраг и задрхта.

— С богом, Марк! довикну му она, ушлавши се и сама од свога гласа, толико беше у њему туге и очајања.

За тренут ока био је Марк поред ње.

— Победа, победа! ликовао је у себи. Окренула се за мном, попустила је!

— Вјера! одазва јој се Марк, чисто стегнувши.

— Ти си се вратио... за увек... На послетку си ме ипак разумео... Ох, како сам срећна!... Боже, опрости...

Није имала времена, да доврши.

Била је већ у његову загрљају. Његов пољубац јој прекину радосно клицање. Он је подиже на груди и потрчи с њом у навиљон, као тичар, кад бежи са својом жртвом.

Боже, опрости јој, што се окренула!...

(Наставиће се.)

СЛАВНИ ЉУДИ У ИСТОРИЈИ И БИОГРАФИЈИ.

(НОВОДОМ МИЛУТИНОВИЋЕВЕ СТОГОДИШЊИЦЕ.)

(Свршетак.)

А је наш Милутиновић баш чољек слична кова био, није, мислимо, потреба да се овдје напомиње; то је читаоцима ваљда већ довољно познато из разних, и ако непотпуних биографских црта, што су досле о њему написане. Ми ћемо овдје навести из врсне Игњатовићеве психолошке студије два момента из Симинова живота, који врло zgodно карактеришу његову ратоборну, ироничну ћуд, која је зазирала од сваког фарисејства и лебдила само за великијем идејалима слободе и човјештва.

Кад се године 1839 Милутиновић, након подужег боравка код будимског варошког биљешника Симе Игњатовића (брата Јаковљева), враћао са својом невјестом у Србију — да тамо крај свога живота проведе — те кад се са свијема у кући ердачно праштао, приђе му тада још врло млади Јаков (Јаша) Игњатовић, којег је Сарајлија ванредно љубио, да се и он с њиме рукује. Сима га љупко загрли, па ће му ожаљено: „Бог нека те чува, Јакоше; буди честит,

па се не бој никога, ма да је тежак пут поште-нога жића; *духом и срцем јунак не уклања се испред сметње, по руши, ма се и сам срушио*; опомени се Чубра, твога побратима, који те у срцу носи!“

Еле, ми би рекли, да ова опроштајна препорука садржи чисту есенцију Симинова практична морала и његов апостолеки поглед на свијет; то је онај исти човјек, који нас у *Србијанци* опомиње како:

Тврд намишљај мучност'ма одоли,
и како:

Себ' прегорјев највише се може.

Тад ме је — вели даље Јаша — пошљедњи пут пољубио Чубра у чело, и ја њега. Нијесмо се више никад видјели.“

Зна се како је Сима био врло изобразен човјек. Говорио је, осим матерњег језика, добро њемачки, латински, прилично маџарски, па онда турски и понешто грчки. Класични писци многијех народа били су му добро познати, а од

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Нијемаца допадао му се Хердер, Гете, Шилер, Уланд и још неки. „Један пут — прича нам Игњатовић — деси се Сима у Липици са неким књижевником у некој галерији ликова и кипова. Напћу на кипове Шилера и Гета, један до другог. Сима их гледа, па к њима, те пољуби Гета у чело, а Шилера у уста. Околина његова зачуђена пита га, за што баш тако различит пољубац; а Сима одговори: „Код Гета ми се допада бистрина ума, а код Шилера силни и ватрени израз.“ — „Свима се, наставља даље Игњатовић, то допадне, и доиста ова Симиња пресуда о тој двојници пјесника врло је важна. Дуго су се Нијемци кошквали о томе, који је од те двојице већи пјесник. У данашње доба пресуђено је у Симињу смислу: Гета држе за поету ума, а Шилера за поету срца.“

И нама се чини, да је онај Симињи пољубац врло важан, не толико што тај пољубац различите нарави згодно карактерише два велика њемачка пјесника, колико е тога, што он дивно одаје особиту наклоност Симињу к неумрлом писцу „Разбојника“ и „Дон Карлоса.“ И, у истини, жарки пламен, који је у благородној Шилеровој души буктио, морао је писца „Србијанке“ страшно привлачити. У њему је Милутиновић морао назирати једну част себе самога, а у маркизу Позе, оном дивном чеду Шилерове фантазије, оличење свог најљепшег и најузвишенијег идејала о човјеку. А како и не би? Шилер, кога француски Конвент именује, мимо пједног другог Нијемца, грађанином францускијем; Шилер, који слави успомену Виљема Тела и са својих филантропских идеја у својој отаџбини страда; Шилер, напокон, који је, попут његова јунака маркиза Позе, уједно и пророк и војник, те који се за своја прорицања до потребе и мишицом бори, — е тај Шилер бијаше достојан да га Чубра Чојковић, баш по српском обичају, у уста пољуби, јер је у њему најљепше срце куцало, те га је икад њемачко племе на свијет дало!

Сима је у свом животу једну велику љубав имао: српски народ. Тежња му је била, да тај народ у његовој прошлости и будућности што већма прослави. На томе је он радио, дружећи се са њемачкијем и осталијем учењацима, борећи се за слободу народну, и славећи у пјесми бесамртно јунаштво српскијех мученика. Он је о Српству свој особити, широки појам имао, те је Шумадинца и Приморца, Војвођа-

нина и Црногорца једнаком љубављу обгрљавао. Васцјело Српство својом домовином сматраше, па се према томе у својијем дјелима махом потписивао, по мјесту рођења, *Сарајлија*, изван Србије поносио именован *Србијаначу*, а за свог бављења у Црној Гори, а и доцније врло често, сам себе називао *Црногорац*.

Сима је био дика српска, али дика, као што згодно каже Игњатовић, која јако свијетли, и која се из далека величанствена показује, а слабе очи на близу око себе свјетлошћу својом хоће да заслијени; за то многи близу њега нијесу схватили његове величине. Али је схватило благодарно потомство, схватила је данас српска омладина, која ево народ позивље, да се Сими Милутиновићу Сарајлији диже споменик у родноме Сарајеву.

Па колико се самој ствари радујемо, толико се и још више радујемо, што је позив потекао од омладине. Та она је једина, на коју се у овом леденом времену још рачунати може; само њу може још да загрије родољубни дах из Симињих књига. Само омладина несебично мисли и осјећа, само је она кадра да се за великијем идејалима занесе. Старији су људи одвећ хладни и обазриви, па се осврћу више на интересе својих капитала, него ли на интересе народне. Али срећом омладина бдије — а на њој свијет остаје. Она је увијек знала витештво цијенити, па ће и унапријед, ако Бог да.

Оназили смо само, да су побретачи ове народне славе јоште у' двоумици, да ли да сами подигну — као што они кажу — споменик мртви, од камена, или споменик живи, на име какву закладу, која би његово име носила.

Нама се чини, да у том погледу не би морало бити двојаког мишљења. Ми, као мали народ, просвјетних заклада имамо релативно доста. (Имамо, на жалост, и такових, од којих просвјета најмање користи осјећа!) Оно, чиме ма оскудијевамо, то су велики људи, велики примјери, за којима да се поводимо; па ако се који појави и тако дубока спомена у прошлости остави, а ми треба да тај спомен у будућности видљивим знаком овјековјечимо. За Симу је и његова дјела српски народ досле само ушима слушао;* сада треба да тај народ, особито

* У Чушићевој *Годишњаци* вели Симињи биограф Свет. Вуловић, да је „Србијанка“ већини Срба само по имену позната. „Од стотине, који су чули за њу, деведесет их је није видјело; од оних осталих десет, пет их је вије

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

онај у родном му крају, овог великана и очима гледа.

читало; а од оних пошљедњих пет, четири их је није све прочитало. — Вјера и Бог, Петраркин је латински сјев о *Африци*, кога данас више нико и не спомиње, првијех стољећа свога живота много боље пролазио!

У Задру, маја 1891.

Сима Милутиновић Сарајлија, као поборник српске славе и слободе, као велики карактер и прорицатељ српске будућности, заслужио је да му потомство највишу пошту ода.

Њему треба подићи споменик од туча.

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилегијама.

(Наставак).

И о дознајемо из листа краља угарскога Владислава Пољака од 29. авг. 1440, штампаног у поменутом Рац-Ковинском дипломатару, број X. стр. 22, где се каже: *Quia fideles Nostri, Petrus iudex ac universi Cives et Hospites Oppidi Nostri Keviensis, nunc propter metum et formidinem saevissimorum Turcarum, qui cum valida ipsorum potentia partes nostras inferiores et ipsum Oppidum Nostrum Keviense subintrarunt vastaturi, desertis propriis ipsorum habitaculis, cum liberis atque bonis eorum per diversas Regni Nostri partes procedendo et sub tectis alienis divagando vietum — —*

Но из оба друга листа истога краља Владислава од исте године дне 10. окт. 1440, писана (в. на п. м. бр. 11 и 12 стр. 23—25.) види се, да су се Срби-Ковинчани од осталих Ковинчана одвојили и потегли горе уз Дунав чак на чепељско острво под Будимшенту („*fideles Nostri Rasciani, alias in oppido Nostro Kevi ac villis Bálványos et Skronovecz vocatis ad idem spectantibus commorantes, a saevis Turcis ab illinc fugati, cum uxoribus et prolibus in Insula nostra Csepel descenderunt*“) и тамо с милостивом дозволом краљевом на пуну месту око опустеле цркве св. Авраама саграде себи куће и станове и ту — где су г. 1440. пали, ту су и остали ти ковински Срби до данашњег дана.

А остали варошани и становници ковински, од којих се одвојеше Срби, — шта с њима би, и шта су они радили?

Остали Ковинчани, који не потегосе онако

далеко горе уз Дунав као Срби-Ковинчани, по што је минула опасност од Турака, врате се на своја кућишта у своју варош ковинску, као што се то види из листова и писама краља Ласлова од 2. и 4. јуна 1453. (в. на п. м. бр. 13, 14, 15 и 16. стр. 25—32.), у којима се опет помиње варош ковинска и биров ковински (Јовац, син Бенедиктов) и привилегије ковинске и трговачке слободе ковинске.

А да се то не односи на ново насеље српско на чепељском острву, већ на стару варош ковинску, види се из листа истога краља Ласлова од 1. јула 1455. г. (I. с. бр. XVII. стр. 32.) изданог у корист *fidelium Nostrorum universorum civium Rascianorum in villa nostra Zenth-Abraham teleke alio nomine Kiss-Kevi vocata, in insula nostra Csepel habita commorantium*, којим листом краљ дозвољава истим Србима, који се задржавају и пребивају у селу „Насеље св. Авраама“, друкчије „Мали-Ковин“ званог, које је на чепељском острву, да ти Срби варошани, док се не хтедну повратити у варош ковинску, која се налази у доњим крајима или на крајини, могу у поменутом селу остати и тамо у миру пребивати, и све оне слободе и повласти уживати, које су у поменутој вароши ковинској уживали.

Варош ковинска на доњем Дунаву није дакле тиме, што се један део варошана српскога рода преместио и настанио на другом удаљеном месту, остала пушта, већ је и даље, до иза год. 1455, постојала као трговачко место.

То се види и из једнога чланка у листини српскога деспота Ђурђа од 24. маја 1449. год., написаној о преговорима поради примирја између угарских пуномоћника, палатина Ладислава Горјанскога и Николе Иљочкога, војводе Ердељскога с једне, и деспота Ђурђа именом и од стране турскога цара с друге стране вођеним, углављенога, који чланак гласи: „Item ut mercatores Turcorum cum eorum mercibus in Nandor-Albam (Београд), in Kevi (Ковин), in Haram (Рам у Угарској), in Zewerinum (Северин) et in Karan-sébes tantummodo libere venire et in eisdem negotiari valeant.“ (J. Teleki, Hunyadiak kora Magyarországon X.tom. 244.)

Истога дана и исте године, које је писао преднаменути лист краља Ласлова у корист Срба малоковинских, издао је други лист истога краља на молбу варошана, гостију, пука и становника вароши ковинске и села Балваниша и Скоровца, која припадају вароши, (на п. м. бр. 18 стр. 34.), у ком помиње краљ, како дођоше предањ биров Мартин, Ђорђе и Варнава, варошани поменути ковинске вароши, и пожалише се, да их је за време турскога рата, кад је Тур-

чин упао у доње краје, осим претриљених других великих штета и губитака снашла и та несрећа, да им пропадоше листови и привилегије, које добише од краља Жигмунда, којима су опростени били од плаћања сваке ванредне таксе и порезе — па су молили краља, да им по ново даде те опросте и слободе. И по што Матија, бискуп веспримски, као бивши патканцелар краља Жигмунда, и Ђурађ деспот српски и други верни посведочише, да су збиља Ковинчани опростени били од плаћања поменутих такса и пореза (ab omni taxa seu Collecta extraordinaria), то их и краљ Ласлов по ново ослобођава од тога плаћања.

На оно место у том листу краља Ласлова, где се помиње жалба Ковинчана, да су им дотична привилегијска писма за турскога рата пропала, опазио је поменути Пешти Фриђеш, да та писма нису била пропала, но да су их Срби са собом у безканију понели и да се она и данас у Рац-Ковину хране.

Но има друго нешто, што човека може да збуни и у недоумље доведе.

(Наставиће се).

И. Руварац.

ГРЕГОРАС О НАШИМ ЈУНАЧКИМ НАРОДНИМ ПЕСМАМА.

Византинац Nicephorus Gregoras¹ путовао је са грчким посланством 1326. г. у Србију. Тај пут свој описао је Грегорас у свом делу² *Ρομαϊκῆς ιστορίας λόγοι καὶ* (historiae Bysantinae) у књизи VIII. с. 14. (Бонско издање 1829. г. стр. 373 до 383.) Грегорас описује, како их је на Струмици ноћ ухватила у некој шуми и како се он бојао, а „било их је у нашој пратњи (која нам је следовала), који су невали трагичке³ песме, јер се мало бојали садање опасности; они су невали о славним људима, чија смо славна дела чули, а ништа нисмо видели (τῆς γε μὲν ἐπισημῆς θεωρηταίας, οἷς οὐδὲ πάντοι τοῖν παρόντων ἐμελε φόβον, ἥσαν οἱ εὐνοαῖς ἐχρῶντο καὶ μέλεσι τραγικοῖς ἦρον ὃ ἄρα κλέα ἀνδρῶν, ὧν οἶον κλέος ἀκούομεν, οὐδὲ τοι ἴδμεν; латински

превод гласи: At in famulatio, quod pone sequebatur, nonnulli praesentia pericula parum metuentes vociferabantur et tragicis cantibus celebrabant laudes veterum heroum, quorum famam solam audivimus, res autem gestas non vidimus; I. с. стр. 377.

Први је *Бођански* у свом делу „О народној поезији славјанских племенъ (Москва 1837. стр. 97.) казао, да су у пратњи Грегорасовој били *Словени*⁴, да су дакле „*μέλη τραγικῆ*“ биле словенске јуначке народне песме. Ђорђе *Малетич* показао је (Гласник XVIII. стр. 283 и пр. 2.), да је *Бођански* погрешно и да они људи у пратњи Грегорасовој нису били Срби, да дакле „*μέλη τραγικῆ*“ пратилаца његових нису *српске народне* песме. Али на ову ваљану примедбу није довољно нажње обрађено. И даље се по *Бођанском* писало, да Грегорас у опису свог пута у Србију спомиње српске и бугарске народне песме, па се и данас још без размислања узима као непобитна истина.

¹ Кратак живот Грегорасов в. Отаџбина V. стр. 25. до 26. За што је нило посланство у Србију в. Rad jugosl. akademije XLII. стр. 151—152.

² Опис пута преведен је са латинског превода на српски у Историји срп. народа од П. С. Срећковића (књ. II. стр. 289—294.) Превод је нетачан и врло погрешан; тако је bis septuaginta преведено са: од 40—70. и т. д.

³ *Τραγικῆς* значи п: abenteuerlich.

⁴ „Некоторые изъ нашихъ спутниковъ, особливо Славяне, пѣли пѣсни.“ Тако је он превео „In famulatio“ и т. д.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Jaruf у својој „Historiji književnosti“ (стр. 173.) пише: „Nama je prilično lako prežaliti, što neimamo više onakih historijskih svjedočanstva o našoj narodnoj poeziji, kao što je ono, što grčki historik Gregoras Nikephoros pripovjeda, da je slušao na svome putu u Srbiji 1326. g.“

У лекцијама својим о историји словенске нар. појезије спомиње *Jaruf* путовање Грегорасово, па вели: „А док се по опасним кланцима вераше, његове слуге, не бојећи се дакако ни ода шта, на велико чудо плашљивога Грка пјеваше пјесме, славећи у њима своје јунаке, о којима, каже, ја нити сам што чуо ни видео. Пјевање *Срба или Бугара* прозва Грк доста zgodно „трагика мели.“ Као да слушамо нама добро познату, сјетну и невеселу монотонију *наших пјесма*, од којих се Грку толико згражало“ (Отаџбина III. стр. 577.)

И у чувеном свом делу: „Gradja za slovinšku narodnu poeziju“, спомиње *Jaruf* Грегораса и његово путовање у Србију, не сумњајући, да се у њега налази „vrlo važno svjedočanstvo o davnjoj srpsko-bugarskoj epici“. „U njegovoj (Грегорасовој) pratnji — пише *Jaruf* — bijaše Bugara i Srba. Putujući pustim mjestima, шумом i кланцима, gdje se i od razbojnika bojati bilo, čudi se Grk, što se ti njegovi pratnici ne boje kao on, već pjevaju turobnom melodijom slavu junaka, o kojima on niti je što čuo niti vidio.... Po svjedočanstvu Gregora Nikifora dopire srpsko-bugarska epska poezija nazad epoке turskih invazija, у XIII. XII. i t. d. vjek“. (Rad jugosl. akademije XXXVII. стр. 111. до 112.)

Armin Pavić у свом делу: „Narodne pjesme o boju na Kosovu“⁵ (стр. 3—4.) одобрио је тврђење Малетићево и доказао је, да људи у пратњи Грегорасовој нису певали српске и бугарске, него „za cijelo da su pjevali grčke pjesme“, јер „kako bi Nicefor bio mogao razumjeti, šta ti ljudi pjevahu, kada... Nicefor nije razumio slavenškoga jezika“.

И dr. Matković опазио је, да је *Jaruf*ево мишљење погрешно, али није прихватио Павићево разлоге. У познатом свом делу: „Putovanja po balkanskom poluotoku“ пише он: „Ако су pratnici (Грегорасови) bili Grci i Bugari, moguće je, da su jedni i drugi, svaki u svojem jeziku pjevali; ali ona primjetba Nicephorova

odnosi se vjerovatno na pjevanje grčkih pratilaca, jer onih drugih nije po svoj prilici razumio“. (Rad jugosl. akademije XLII. стр. 153.)

По *Jaruf*у спомиње Грегораса и Пипин и Спасовић⁶) у историји словенске литературе. „Aus dem 14. Jahrhundert hat sich eine unklare Andeutung über serbische Heldenlieder bei dem Bysantiner Nicephorus Gregoras erhalten, der 1325—26 Serbien bereiste, und Lieder zum Andenken von Helden singen hörte.... Das Zeugnis des Gregoras muss auf ein Epos hinweisen, das dem Cyclus über die Schlacht auf Kosovo vorausging.“ (I. стр. 343—344.) Пипин и Спасовић спомињу по *Jaruf*у само *српске* нар. песме, а Штрауе (Bolgár népköltési gyűjtemény I. стр. 27—28.) спомиње — опет по *Jaruf*у — Бугаре и бугарске песме, потпуно уверен, да Грегорас у свом путовању изрично спомиње Бугаре! На наведеном месту пише Штрауе: „Van egy görög krónikás, Niceforus Gregor, ki még korábbi időkben említ bolgár néperikát... Sokan kétségbevonják Niceforus szavalihetőségét, de mások, és köztük olyan tekintélyek mint Jagič alaposnak veszik e krónikást, ki Macedoniát, Szerbiát 1325—26-ban utazta be és leírja a látottakat és hallottakat.... Az őt kísérő bolgárok és szerbek.... szomorkásan hangzó dalokat énekeltek. Ezen dalokban olyan hősoket dicsőítettek a bolgárok, kiket még névről sem ismert a krónikás.“ (Има један грчки историјограф, који још раније спомиње бугарско нар. епско песништво.... Многи доводе у сумњу истинитост речи Ницефорових, али други, и међу њима ауторитети као *Jaruf*, сматрају за разложна овога историјографа, који је г. 1325—26 путовао по Македонији и Србији и описао оно, што је видео и чуо.... *Бугари и Срби, који су га пратили*.... певали су песме тужне мелодије *У овим песмама узносе Бугари јунаке, којима историја ни имена не познаје*.)

Погрешка Бојанскога раширила се и учврстила, те данашњи писци — не тражећи опис Грегорасова путовања у оригиналу, него прешпењују га из других дела — тврде и мисле, да Грегорас изрично говори о *српским и бугарским* народним песмама.

Ја мислим, да је *Matković*ева сумња и *Maletić*ева и *Pavić*ева тврдња оправдана. Бојански

⁵) Писци су знали за *Pavić*ево дело, али не само да нису његово мишљење прихватили, него су га са свим криво схватили. (стр. 344 и пр. 1.)

⁶ В. о том делу у *Годишњаци* II. стр. 97.—177.

каже, да су „особенно Славјане“ певали песме. Јагић каже, да су пратиоци Грегорасови били Срби и Бугари, и да су они певали песме. Међу тим Грегорас не каже шта су по народности били његови пратиоци, а може се доказати, да нису били Срби и Бугари.

Да су у пратњи његовој били Срби и Бугари, они би боље познавали оне крајеве, а не би им били тако непознати (τόποι ἀλλότριοι) да „οὐδ' ἄστροις — као што вели Грегорас — τὸ φρυλοῦμενον τεχνικῶς εἶμι σαφῶς τὴν ἀστυχῆ πορείαν εἰ-
χομεν ἐκείνῃν (infelix iter ne stellarum quidem, ut aiunt, observatione regere possemus.)

Грегорас каже, да су људи у њиховој пратњи у песмама славили јунаке, али чији су то јунаци били, он не спомиње. А када су из ненада пред њих изашли „φύλακες⁷⁾ ὁδῶν (custodes viarum) и поздравили их „τῆ σφῶν διαλέκτῳ“ (sua lingua), они се јако уплашили, јер — вели Грк Грегорас — ти „чуvari путева“ нису знали грчки. Да су у пратњи Грегорасовој били Срби и Бугари, не би Грци дошли у неприлику због тога, што не би знали, како ће се с њима споразумети. Ти чуvari нису знали грчки, али било их је међу Грцима, који су нешто знали језик оних урођеника (ἦσαν γὰρ οἱ καὶ τῶν ἡμετέρων τῆς ἐξείνῳν γλώττης οὐ πάνυ τοὶ ἀόξεις ἦσαν — erant nonnulli e nostris sermonis eorum non plane rudes.) Да су пратиоци Грегорасови били Срби и Бугари, не би могао рећи, да су у говору урођеника „οὐ πάνυ ἀόξεις“ (non plane rudes).

Грегорас изрично спомиње, да га је Палеологовица пустила, да иде натраг у Цариград „δοῦσα καὶ ὄντινα ὅτ' Τριβαλλῶν“ (Triballo nescio quo adiancto).

Нема дакле сумње, да у Грегораса нема спомена о нашим јуначким народним песмама.

И Стојан Новаковић у историји књижевности (II. изд. стр. 20.) пише, да Грегорас спомиње наше нар. песме; али у расправи својој: Народне традиције и критичка историја (Отаџбина V. стр. 25) вели, да су беленке Грегорасове о путовању у Србију „интересне за исто-

⁷⁾ То су морали бити урођеници („доморотци“).

рију обичаја и културе у нас“. Народне песме не спомиње.

И ако се у Грегораса не налази спомена о нашим нар. песмама, ипак никако не може опетати хипотеза Маретићева⁸⁾, да народ није имао pjesama o ludima dokosovskoga vremena, nego je o njima pripovijedaо u prozi priče, pa je nekoje od tјeh prozaičnijeh priča u XV. vijeku, a nekoje i kasnije prenio u stihove, a gdjeкоje су priče ostale u prozi do danas.“ Ми имамо у нашим⁹⁾ изворима спомена о народним песмама још у XII. веку. Теодосије пише, да је Раство (св. Сава) избегавао друштво младиха, који су певали песме „юношњскага желанна, ослабљајуштих доушоу“ (Теодосије. Стр. 5.; Новаковић: Историја књижевности. Стр. 20.; Отаџбина IV. стр. 228—229.) Исти Теодосије бележи, да је Стеван Првовенчани „негдаже ко и на трнезк пркдаскдкше тимкпани и гоуслкми тако обкчани самодржкцемь благородньнихь веселаше“ (Теодосије. Стр. 121.) Најважније за народне песме је оно место, где Доментијан описује, каква је жалост била у земљи, кад је Раство побегао у калуђере: родитељи су плакали, у црквама се држала молебствија, а „прочн чловеци светкимь доухомь научени прксни скмьсливьше и сктоукуште поиахоу о ошкствини когомодрааго юноше“ (Доментијан. Стр. 27.) О песмама, које Доментијан спомиње¹⁰⁾, написао је Стојан Новаковић врло лепу расправу (Отаџбина IV. страна 225—235; Archiv für slav. Philologie IV. страна 317—323. — В. Годишњица VII. стр. 123.)

То су несумњива сведочанства о нашим народним песмама у нашим изворима; и та сведочанства су старија него Грк Грегорас.

⁸⁾ Rad jugosl. akademije XCVII. стр. 75. — Ср. Archiv für slavische Philologie XII. стр. 609—615; Rad jugoslav. ak. (I. стр. 224—225).

⁹⁾ Чудно ми је да је Јагић казао: „У српским изворима (животописима, летописима) ја се не опомињем да бих био написао на какво сведочанство о народним pjesama.“ (Отаџбина III. стр. 579.)

¹⁰⁾ На последња два места обратио је пажњу Иван Павловић у „Житија краљ србьскьнихь“ (Гласник II. од VII. стр. 95 и 29. — В. Гласник 57, стр. 176. пр. 2.

Ст. Станојевић.

УНИВЕРЗИТЕТ СКА БИБЛИОТЕКА

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Душан Ђурић. Неколико приповедака за српску младеж. Написао, превео и прерадио — —, учитељски приправник у Сомбору. У Новоме Саду. Издавачка књижевна и штампарија А. Пајевића. 1892. Цена 40 новч. Мала 8-а, стр. 126. — Морално и материјално награђивање врлина, које се дуго боре са неваљалством, док најзад над овим не одрже победу, обична је тема у свима приповеткама за децу. Није чудо дакле, што исту тему налазимо у првој и највећој (свакако оригиналној) приповетци у збирци овој. Писац похита томе обичном али дивном и лековитом врелу, али не умеде захитити на њему ничег свежег ни оригиналног. Да је писац, као Хофман, умео ту, толико и толико нута обрађену тему задахнути чимгод животворним, да ју је умео боље обрадити, приповетка ова не би била излишна књижевности српској. А овдеко... По ово се тиче само прве приповетке. Остале краће приповетке (по мом суду махом преводи и прераде) краткоћом и језгровитишћу својом надмашају прву приповетку, јер предмет им је много лепши, а уједно и обрада. Погрешка је пишчева, што нигде не спомиње изреком, које је оригинал а које превод и прерада, него нас пушта да нагађамо. У „Савест“ и обрађује исту тему, коју и Јокаји у својој причи „Melyiket a kilencz közüd“, но прерада је ова куд и камо лошија; у приповетци „Ништа се пред Богом не да сакрити“ обрађује познату тему о цитрашу Аријону. Језик је доста добар, и ако по кад кад наиђемо на негрупу погрешку. — Но покрај свих недостатака ја књигу ову препоручујем с погледом на леп морал, који је у њој. На Хофмана ће и онако књижевност српска дуго чекати.

Ј. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

+ Један од многих руских филозофских листова, „Филозофическия Записки“, што излази у Воронежу, почео је другом својом свеском од ове године доносити под рубриком „Славянскія извѣстія“ краће оцене на руска и словенска дела, која се тичу Словена. У овој је свесци већ неколико дела поменуто; међу њима је већи део наших дела. Тако на првом је месту реч о Новаковићевој „Граматници српскога језика“ у преводу руском од Григорјева; овај је преводу додао и малу читанку с речником. Оцењивач Степович замера, што је узео од новијих писаца само Мажуранића, Милићевића и Љубишу, а и што је одломак из Смаида-аге печатао латиницом. Говор је даље

о Ровинскога „Његошу“ (Петроград 1889.), па о преводу Лукјанова „Горскога Вијенца“, коме замера, што је превео четиристогошним јамбом и са сликом на крају, а додаје и неколико исправака о преводу. Као прва књига „Восточно-европейскіе писатели въ русском переводѣ“, што од прошле године поче да излази у Москви, изишла је прича пок. нашега Лазе К. Лазаревића „У колодца“ у преводу Сергија Шаранова. И о овом је проговорено у поменутом листу. Додано је још и то, да ће ускоро изићи и Лазино „За народомъ не пропадетъ“ и Матавуља „Бѣлая медалъ“. Приказивач исправља предговор преводачѣв у толико, што вели, да су Лазине „У добри час кајдуци“ и „Све ће народ позлатити“ такође познате у руском преводу у додатку ка Гражданину 1888. године. — Мало нас је зачудило, када видесмо, да се говори о једном нашем делу, о којем у нашој штампи ни речи не би, ма да од прве свеске и друго издање изиде. Ту мислим „Примере из српске литературе“, што је саставио за гимназије Ж(ивко) П(оповић). Похвалан је суд о делу, по овом му раду писац изгледа „Очень сведущій и опытный гимназическій преподаватель“. Замера му, разуме се неосновано, што није ништа узео из Кукуљевића а узео од локалнога Јов. Стејића! Прву свеску поставља над другом. — Неколико је речи проговорено о петој свесци Лјетописа југосл. академије за 1891. годину, као и о најновијем раду Т. Флоринскога „Новое открытiе въ области южнославянскаго народнаго воиса“. Овај је чланак штампан у делу „Кіевскій Сборникъ въ помощь пострадавшимъ отъ неурожая“, што изађе ове године под редакцијом И. В. Луцицкаго; у њем претреса Флорински Херманову збирку српскомухамедских (како Ф. вели) епских песама. — Доста је похвалан суд и о „Великој српској народној лири“ са 1600 песама (издање Браће Поповића у Новом Саду).

— Извештај о српској великој гимназији у Новом Саду за школску годину 1891—92 доноси на првом месту некролог преминулом добротвору исте гимназије *Томи Зеквићу* на пера професора Светозара Савковића. На другом је месту чланак професора М. А. Јовановића о *Јану Амосу Коменском*. — У извештају о српској вишој девојачкој школи у Новом Саду написао је управитељ А. Варађанин чланак под натписом „Учитель у друштво“. А у извештају о српској вишој девојачкој школи у Панчеву саопштена је расправа, коју је за тај извештај спремила била учитељица Даринка Бугарека. Сиротица је ове године умрла а ту њену расправу дала јој је родбина управни више девојачке школе, да се изнесе на јавност у извештају. Расправи је натпис: *Училишние девојачке школе на воспитание*.

САДРЖАЈ: Песништво: Ноћни двобој. Нови свијет у старом Розопеку. Вјерина љубав. — Поука: Славни људи у историји и биографији. — Књижевност: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. II. Грегорас о нашим јуначким народним песмама. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожкића у Београду.